

Vývoj systému politických stran v České republice (1992–1996)

PETR FIALA, MIROSLAV MAREŠ

Předložený text, jenž sleduje vývoj českých politických stran v období od parlamentních voleb v roce 1992 (konaných ve dnech 5. – 6. 6. 1992) do voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (31. 5. – 1. 6. 1996) je pokračováním materiálu *Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992)*.¹ Z tohoto důvodu se zde nevracíme k některým metodologickým otázkám a přístupům ke zpracování vývoje českého stranicko-politického systému, ale přidržujeme se zásad stanovených v úvodu již publikovaného článku.

Stejně jako v předchozím materiálu i zde je nutno stanovit,² zda za rozhodující pro výklad systému stran považovat jejich skladbu, která se utvořila ve Federálním shromáždění (FS) nebo jejich složení v České národní radě (ČNR). Tato otázka je ve sledovaném období klíčová pouze pro rok 1992, neboť od 1. ledna 1993 se Česká a Slovenská Federativní republika rozdělila na dva samostatné státy a ČNR se transformovala v Poslaneckou sněmovnu Parlamentu České republiky (PS PČR).³ Počet stran, zastoupený v FS byl sice odlišný od ČNR (viz tab. 1 a 2), ale vzhledem ke krátké době existence „povolebního“ FS i s ohledem na význam, který v souvislosti s procesem dělení federace získávala už v průběhu roku 1992 ČNR, je nutné považovat za rozhodující systém stran, který byl určen volbami do tohoto republikového orgánu.

V závěru materiálu o vývoji stranicko-politického spektra do roku 1992 jsme konstatovali, že „parlamentní volby v roce 1992 nepřivodily zásadní stabilizaci systému politických stran“.⁴ Nicméně je zřejmé, že právě v následujícím volebním období došlo k významným posunům směrem ke stabilitě stranicko-politické soustavy a v letech 1995 – 1996 i k jejímu dotvoření. V tomto období se totiž z nestabilního systému (ve smyslu počtu relevantních subjektů) vydělilo několik politických stran, které dokázaly získat relativně stabilní voličskou přízeň a následně uspěly ve volbách do PS PČR v roce 1996.

Počet a síla poslaneckých klubů již za krátkou dobu po volbách 1992 neodpovídaly volebním výsledkům⁵ a voličské preference většiny stran prošly značnými

* Zpracováno v rámci výzkumného projektu Sociální trendy podporovaného Grantovou agenturou ČR (grant č. 403/96/K120)

výkyvy. Ve volebním období 1992–1996 vyvrcholila diferenciacie medzi *politickým významem* strany, vyjádřeným na základě volebních výsledků či momentální výše voličských preferencí, a *zastoupením* strany v parlamentu, které v tomto volebním období nemůže být považováno za jednoznačné kritérium pro určení toho, o jak politicky relevantní stranu se jedná. Mimo výše zmíněného rozdílu mezi počtem křesel a faktickou podporou totiž přestupy řady poslanců nejenže výrazně měnily sílu poslaneckých klubů,⁶ ale dokonce umožnily získat parlamentní zastoupení subjektům, které v době voleb neexistovaly. Tímto způsobem se staly parlamentními stranami např. Levý blok, Občanské národní hnutí, Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravské národní sjednocení a v podstatě i SD-LSNS. Naopak parlamentní reprezentaci zcela ztratily jiné subjekty, které uspěly ve volbách v roce 1992, protože všichni jejich poslanci přestoupili do dalších stran (např. Strana zelených, Moravská národní strana).

Pro celkovou podobu politické scény v popisovaném období jsou charakteristické následující skutečnosti: 1. existence relativně stabilní vládní koalice, 2. vcelku trvalý růst preferencí sociální demokracie a 3. proces přeskupování politických stran, které na základě nízkých volebních preferencí postupně ztrácely politický význam, což je donutilo přehodnotit smysl vlastní existence v dosavadní podobě. Tyto charakteristiky jsme zohlednili i při strukturování tohoto textu. Proto při popisu systému politických stran v České republice nejdříve představíme vývoj ve stranách vládní koalice, dále ukážeme klíčové momenty vzestupu ČSSD a následně se pokusíme zachytit proces dramatického přeskupování stranicko-politických subjektů ve středu politického spektra.⁷ V závěru se budeme věnovat událostem souvisejícím se stranami stojícími na okrajích pravo-levé stranicko-politické škály a některým mimoparlamentním subjektům.

Tab. 1. Výsledky voleb do České národní rady v roce 1992
(uvedeny jsou pouze subjekty, které získaly více než 2 % hlasů)

strany, hnutí, koalice	získané hlasy		počet mandátů
	absolutně	v %	
ODS – KDS	1 924 483	29,73	76
LB	909 490	14,05	35
ČSSD	422 736	6,53	16
LSU	421 988	6,52	16
KDU – ČSL	406 341	6,28	15
SPR – RSČ	387 026	5,98	14
ODA	383 705	5,93	14
HSD – SMS	380 088	5,87	14
OH	297 406	4,59	–
HDŽJ	244 319	3,77	–

Tab. 2. Výsledky voleb do Federálního shromáždění v roce 1992
(uvedeny jsou pouze subjekty, které získaly více než 2% hlasů)

ČESKÁ REPUBLIKA

strana hnutí koalice	SNĚMOVNA LIDU		SNĚMOVNA NÁRODŮ	
	získané hlasy		získané hlasy	
	absolutně	v %	absolutně	v %
ODS-KDS	2 200 937	33,90	2 168 421	33,43
LB	926 228	14,27	939 197	14,48
ČSSD	498 030	7,67	440 806	6,80
SPR-RSČ	420 848	6,48	413 459	6,37
KDU-ČSL	388 122	5,98	394 296	6,08
LSU	378 962	5,84	393 182	6,06
ODA	323 614	4,98	264 371	4,08
OH	284 854	4,39	307 334	4,74
HDŽJ	214 681	3,31	228 860	3,44
SČPŽR	166 325	2,56	172 703	2,66
KAN	129 022	1,99	140 045	2,16

Vládní koalici v České republice vytvořily po volbách 1992 ODS, KDS, ODA a KDU-ČSL. Koalice měla v Poslanecké sněmovně po celé období jasnou většinu, avšak nikoliv většinu ústavní. Vzájemná spolupráce byla narušována roztržkami mezi menšími koaličními stranami a ODS, jež měla ve vládě možnost ODA, KDS a KDU-ČSL přehlasovat. Spory se týkaly především otázek restituce církevního majetku, ustavení vyšších územně (samo)správních celků a způsobu voleb do Senátu České republiky. První dva problémy se přitom po celé volební období nepodařilo vyřešit, o způsobu voleb do Senátu bylo rozhodnuto až v jeho závěru.

Občanská demokratická strana převzala po Občanském fóru roli vedoucí síly politické a ekonomické transformace.⁸ Po volbách v roce 1992 se stala dominantním subjektem české politické scény a její voličské preference se po celé volební období pohybovaly v rozmezí 24–30%. Strana obsadila dvě ze tří nejvyšších funkcí ve státě (po rozdělení federace), když se předsedou vlády stal V. Klaus a předsedou parlamentu M. Uhde.

V komunálních volbách, konaných ve dnech 18. a 19. listopadu 1994, získala ODS 29,5% hlasů (v počtu mandátů byla sice předstížena lidovci, ale tento údaj není pro celkovou pozici obou stran vzhledem ke specifickému charakteru komunálních voleb důležitý). V následujícím období se ODS chtěla jasněji a dlouhodoběji programově vymezit. Důsledkem této snahy bylo přijetí Politického programu ODS na 6. řádném kongresu strany, konaném 18.–19. 11. 1995 v Hradci Králové. Ve svém politickém programu se ODS charakterizovala jako politická strana, která staví na „konzervativních společenských hodnotách, obohacených řadou liberálních principů zakotvených v klasickém evropském liberalismu.“⁹ Na politický

program navazoval volební program ODS pro volby v roce 1996, který nesl stejně jako v roce 1992 název Svoboda a prosperita; volební kampaň probíhala pod heslem „Dokázali jsme, že to dokážeme“. Závěr volebního období však přinesl ODS některé problémy, které stály na počátku stagnace a posléze i poklesu jejich preferencí: část veřejnosti začala ODS činit odpovědnou za dílčí neúspěchy transformace, straně uškodily i předvolební nejasnosti kolem jejího financování, když byly jako sponzoři uvedeny zemřelé či o svém „sponzorství“ neinformované osoby. V čele ODS stál po celé sledovanou dobu premiér Václav Klaus.

Křesťanskodemokratická strana v průběhu volebního období zanikla. Křesťanští demokraté měli sice vzhledem k významu strany, taktickým schopnostem Václava Bendy a volební koalici s ODS výrazné zastoupení ve vládě i ve sněmovně, avšak jejich voličská podpora se pohybovala mezi 0,5–1%. V prosinci 1993 byl namísto dosavadního předsedy V. Bendy, který nedokázal stranu dostatečně mediálně prezentovat a tím jí zajistit přízeň voličů, zvolen do čela KDS Ivan Pilip, tehdejší náměstek ministra školství, avšak ani on nemohl změnit stagnující počet členů a stoupců strany a vrátit KDS šanci, že by mohla uspět v příštích parlamentních volbách. Tato skutečnost vedla postupně k úvahám, že samostatnou existenci KDS bude vhodné včas ukončit a v dostatečném předstihu před volbami nalézt jiné řešení. V průběhu roku 1995 probíhala vnitrostranická diskuse o tom, se kterou silnější stranou by se měla KDS sloučit. Vedení strany se rozhodlo preferovat integraci s ODS, a proto 22. 6. 1995 podepsal I. Pilip s Václavem Klausem smlouvu o integraci, kterou po dramatickém jednání potvrdil sněm KDS 18. listopadu téhož roku. V této smlouvě bylo mj. dohodnuto, že kampaň před parlamentními volbami v roce 1996 bude vedena již pod značkou ODS, zároveň však určila podmínky zastoupení členů KDS na kandidátkách.¹⁰ K definitivnímu ukončení činnosti KDS došlo 31. března 1996 na předvolební konferenci ODS. Část členů vedená místopředsedou Poslanecké sněmovny PČR Pavlem Tollnerem, která nesohlasila s integrací s ODS, přešla do KDU-ČSL, když již předtím rozštěpila poslanecký klub KDS.¹¹

Občanská demokratická aliance výrazně zvýšila – ve srovnání s volebním výsledkem z roku 1992 (5,93%) – během prvních dvou let po volbách své volební preference (v průběhu roku 1994 se stabilně pohybovaly v rozmezí 10–12%). Pro politiku ODA byla v této době charakteristická snaha vymezit se vůči ODS. V polovině ledna 1995 předseda strany Jan Kalvoda vyvolal vnitropolitickou aféru, když obvinil Bezpečnostní informační službu ze sledování politických stran a oznámil, že vypukla „koaliční válka“. Svoje tvrzení však nedokázal a tak celá aféra vyzněla ve sdělovacích prostředcích spíše jako snaha ODA o odvedení pozornosti od dluhu strany u Kreditní a průmyslové banky, což se projevilo mj. i tím, že volební preference aliance výrazně poklesly (v červnu 1995 se dokonce ODA podle IVVM dostala o půl procenta pod 5% hranici). Před volbami v roce 1996 měla ODA podporu 5,8% voličů. Uvnitř strany probíhal dlouhodobě spor mezi liberálně orientovaným křídlem, reprezentovaným V. Dlouhým a konzervativními „zakladateli“ strany vedenými D. Kroupou a P. Bratinkou. Do roku 1996 však tento střet zůstal vnitrostranickou záležitostí a ODA se vcelku dařilo bránit otevřeným konfrontacím jednotlivých protagonistů ve sdělovacích prostředcích. Ve volebním programu pro volby do PS PČR s názvem „Dál na cestě ke svobodné společnosti (smlouva

pro budoucnost)“ mj. aliance požadovala decentralizaci státu, omezení státní byrokracie, možnost svobodného rozhodování v daňových otázkách apod,¹² čímž se ODA dostala do pozice nejzásadnějšího obhájce liberalismu v české politice.

Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL) dotvářela v tomto období svůj politický profil a pokusila se zaujmout místo ve středu (podle vlastních interpretací pravém) politického spektra. Dlouhodobější vnitrostranické spory vedly v průběhu září a října 1992 k odchodu části členstva a založení *Křesťanskosociální unie*.¹³ Velkým úspěchem pro KDU-ČSL skončily komunální volby v listopadu 1994, když získala největší počet mandátů v ČR.¹⁴ V komunálních volbách se tak potvrdila kvalita lidovecké organizační struktury na úrovni základních organizací. Značnými výkyvy prošel naproti tomu vývoj volebních preferencí strany na celostátní úrovni. V prvním povolebním roce se podpora pohybovala v rozmezí 4–6%, avšak v únoru 1994 klesla podpora na 2% (podle STEM však v tutéž dobu činila 5%), což se opakovalo v září téhož roku. Již v říjnu měli lidovci opět podporu 6% voličů. Podpora KDU-ČSL potom až do voleb 1996 kolísala v rozmezí 6–9%. Zvýšení preferencí bylo zřejmě zapříčiněno prosazováním politické koncepce tzv. „sociálního tržního hospodářství“ i postupným cílevědomým vytvářením „image“ KDU-ČSL jako alternativy vůči ODS i ČSSD. Integrace KDS a ODS zároveň KDU-ČSL umožnila stát se jediným významným křesťanským subjektem na české politické scéně. V projevu na sjezdu KDU-ČSL 30. září 1995 v Brně charakterizoval Josef Lux KDU-ČSL jako stranu „stabilizovanou, konsolidovanou, personálně silnou, jež se nepotácí ve vnitrostranických problémech“.¹⁵ Na tomto sjezdu byla s delší časovou perspektivou přijata i tzv. „Východiška politiky KDU-ČSL“, v nichž se lidovci přihlásili k principům, které do základů evropské civilizace vložilo křesťanství.¹⁶ Ve volební kampani k parlamentním volbám 1996 se svým volebním heslem KDU-ČSL vymezila jako „klidná síla“, přinášející „jistotu a bezpečí“.¹⁷

Zřejmě nejvýraznější událostí vývoje stranického systému v období 1992–1996 byl vzestup *České strany sociálně demokratické (ČSSD)* jako dominantní levicové opoziční síly. Tento proces je úzce spjat s osobou Miloše Zemana, který stál v čele vnitrostranické opozice vůči předsedovi strany J. Horákovi. Na 26. sjezdu ČSSD v únoru 1993 byl M. Zeman zvolen předsedou strany a výrazně zostrčil vystupování ČSSD vůči vládní koalici.¹⁸ Vzápětí inicioval vznik opozičního seskupení *Realistický blok*, jehož členy byly mimo ČSSD také LSU, KSU a některé malé zájmové organizace. V důsledku růstu významu sociální demokracie a úpadku ostatních opozičních stran však existence Realistického bloku přestala brzy hrát významnější roli.¹⁹ Velký význam pro změnu strategie ČSSD měl materiál „Pragmatický posun aneb k volební a politické strategii ČSSD“, zpracovaný tehdejším poradcem předsedy ČSSD Oto Novákem. Novák navrhl změnu politického stylu ČSSD od celkové kritiky všech kroků koalice k pragmatickému hledání témat, na nichž se mohou sociální demokraté profilovat.²⁰ V závěru volebního období potom vrcholila snaha ČSSD prezentovat se jako jediná levicová síla, schopná dostat se do parlamentu. ČSSD přebírá jak příznivce menších levicových stran, tak i část poslanců opozice. V první polovině roku 1996 se preference ČSSD pohybovaly mezi 15–20%.²¹ Volební kampaň sociálních demokratů v roce 1996 probíhala pod heslem „Lidskost proti sobectví“, což byl i název jejich volebního programu, v němž

sociální demokracie požadovala vytvoření společnosti „vzdělání, spoluúčasti a solidarity“.²²

V *Liberálně sociální unii* (LSU) docházelo k ostrým sporům, umocněným vnitrostranickými střety uvnitř jednotlivých členských subjektů. Po volbách v roce 1992 do LSU opět vstoupilo *Hnutí zemědělců*. Dramatický byl vývoj v *Československé straně socialistické* (ČSS), která představovala významnou součást LSU. ČSS změnila v říjnu 1992 název na *Liberálně sociální strana – Československá strana socialistická*. V listopadu téhož roku byl z poslaneckého klubu LSU vyloučen ústřední tajemník ČSS P. Hirš, který pak spolu se stranickým kolegou Vyvadilem a bývalými členy SPR-RSČ vytvořil *Nezávislý liberální klub*. V květnu 1993 mění socialisté znovu název, a to na *Liberální stranu národně sociální* (LSNS). 10. 6. 1993 vystoupila LSNS oficiálně z LSU, když již od 1. 6. působil ve sněmovně samostatný poslanecký klub LSNS, který v následujícím období realizoval poměrně vstřícnou politiku vůči vládní koalici. Nízké volební preference však donutily LSNS hledat spojence, jímž se posléze stali *Svobodní demokraté*.²³ 3. 12. 1995 proběhl slučovací sjezd obou stran a 29. 1. 1996 byl zaregistrován nový subjekt s názvem *Svobodní demokraté – Liberální strana národně sociální* (SD-LSNS). Ve stanovách, schválených 2. 12. 1995, si nová strana určila své programové principy: liberální, národní, trvale udržitelný rozvoj, sociální.²⁴ Se sloučením obou subjektů však nesouhlasili poslanci LSNS, kterým vadil údajně příliš proněmecký postoj Dienstbierova křídla a „nesmyslné splácení dluhů za bývalé SD“²⁵, a vytvořili v únoru 1996 poslanecký klub doposud bezvýznamného *Občanského národního hnutí*. P. Hirš již předtím přestoupil do ODS. Na volebních kandidátkách SD-LSNS se v roce 1996 objevili zástupci *Strany podnikatelů, živnostníků a rolníků ČR*.²⁶

22. 11. 1993 rozhodl o vystoupení z LSU také celostátní výkonný výbor *Strany zelených*.²⁷ Už v říjnu 1992 změnila *Zemědělská strana* název na *Liberálně sociální unie – Zemědělská strana*. V prosinci 1993 ovšem došlo ke sporům mezi LSU a Zemědělskou stranou, protože ZS vytýkala LSU příklon doleva a členství v Realistickém bloku. V lednu 1994 bylo rozhodnuto transformovat LSU ve stranu s individuálním členstvím. Nízká podpora a odchod poslanců z poslaneckého klubu donutila LSU hledat nové politické spojení, které našla v někdejším HSD-SMS.

Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnosti pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS) klesla na podzim 1992 podpora na pouhých 2% a v následujícím roce se pohybovala ve voličských preferencích mezi 0, 5–3%. Počátkem roku 1993 se vyostřil spor HSD-SMS s *Moravskou národní stranou* (MNS), jejíž zástupci se dostali do ČNR na kandidátce tohoto hnutí. V lednu 1993 dochází ke změně názvu z HSD-SMS na *Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska* (HSDMS). Kryčerovo vedení ve snaze zabránit propadu preferencí transformovalo na Zemském sněmu 15. 1. 1994 HSDMS v *Českomoravskou stranu středu* (ČMSS). V důsledku nesouhlasu s tímto krokem se ze strany v průběhu roku 1994 odštěpilo *Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravské národní sjednocení* (HSMS – MNSj), do nějž vstoupili i dva dosavadní poslanci MNS. Ani ČMSS však v průzkumech nepřekračovala hranici 2%, což ji přivedlo ke spojení s LSU, která se nacházela v podobné situaci. 17. 12. 1994 vznikl nový politický subjekt, středová koalice *Českomoravská unie středu* (ČMUS), složená z LSU, Zemědělské strany a ČMSS. V dubnu 1995 se stal další součástí ČMUS Český svaz obchodníků a živnostníků.

V lednu 1996 rozhodl o sloučení s ostatními partnery v ČMUS sjezd Křesťansko-sociální unie. 3. 2. 1996 se dosavadní koalice změnila ve stranu ČMUS. Mezi „promoravskými“ subjekty docházelo k neustálým sporům, čehož důsledkem byly ve volbách do PS PČR samostatné kandidátky Českomoravské unie středu, Moravské národní strany – Hnutí slezskomoravského sjednocení²⁸ a Hnutí samosprávné Moravy a Slezska – Moravského národního sjednocení.

Koalice *Levý blok*, tvořená *Komunistickou stranou Čech a Moravy* (KSČM) a *Demokratickou levicí ČSFR* zaznamenala ve volbách v roce 1992 zřetelný úspěch, když se stala druhým nejsilnějším politickým subjektem. Avšak také oba její členské subjekty byly v následujícím období poznamenány vnitřními spory. Přitom ještě 19. září 1992 byla v Ostravě podepsána asociální dohoda 8 stran, hnutí a sdružení o spolupráci v Levém bloku, čímž se původní koalice značně rozrostla.

V prosinci 1992 se uskutečnil II. sjezd KSČM, který mj. přijal dodnes platný „Program KSČM“. Krátce po sjezdu však nastolila frakce sdružená kolem předsedy strany Jiřího Svobody otázku názvu i celkové politické strategie strany,²⁹ proti čemuž se zvedl odpor tzv. „konzervativního“ křídla reprezentovaného mj. tehdejšími místopředsedou strany Miroslavem Grebeničkem. Počátkem roku 1993 byla navíc uveřejněna tzv. Deklarace názorového proudu KSČM „Za socialismus“,³⁰ která představovala nejlevicovější skupinu ve straně, ztělesňovanou mj. předlistopadovými komunistickými funkcionáři Miroslavem Štěpánem či Jaromírem Obzinou. V důsledku těchto vnitřních problémů byl na červen 1993 svolán III. sjezd KSČM. Na něm, podpořena výsledky předchozí vnitrostranické diskuse,³¹ zvítězila frakce Miroslava Grebenička, který byl zvolen předsedou strany. Již na tomto sjezdu část členů KSČM opustila a rozhodla se založit Stranu demokratické levice, přičemž se spojila se spřízněnými členy hnutí *Demokratická levice* – tedy koaličního partnera KSČM v Levém bloku – a přeregistrovala hnutí DL na *Stranu demokratické levice* (SDL).³² Její ustavující shromáždění se konalo 9. října 1993 a předsedou byl zvolen Josef Meěl.

Další „nekomunistická“ frakce KSČM v čele s J. Ortmannem iniciovala vznik strany *Levý blok*, k jejímuž definitivnímu ustavení došlo 18. prosince 1993.³³ Přihlásilo se k ní postupně 23 poslanců, čímž se stala významnou parlamentní stranou. V důsledku těchto kroků ukončila činnost i původní koalice LB. Stranu Levý blok podporovala v prosinci 1993 a lednu 1994 4% voličů, potom však preference spadly na 1–2%. Převážně kvůli osobním sporům však přesto nedošlo až do voleb v roce 1996 ke spojení podobně zaměřených stran SDL a LB.

Na III. sjezdu KSČM byl rovněž ze strany vyloučen Miroslav Štěpán, který následně založil nejprve *Lidovou unii národní a sociální záchrany* a poté *Stranu československých komunistů* (SČK), jejíž tzv. obnovovací sjezd proběhl 22. dubna 1995. SČK prohlásila za neplatný mimořádný sjezd KSČ v březnu 1990.³⁴ Voleb v roce 1996 se ovšem SČK nezúčastnila, protože nezaplátila volební kauci. Vedení KSČM spolupráci s SČK odmítlo.

Po svém III. sjezdu se KSČM vnitřně konsolidovala, což bylo jedním z předpokladů jejího úspěchu v komunálních volbách 1994, když získala 14,7% hlasů (10,5% mandátů), tedy o 6% více než dosáhla ČSSD. Volební preference strany v závěru volebního období kolísaly v rozmezí 6–7,5%. IV. sjezd KSČM, konaný 2. prosince 1995, přijal deklaraci, v níž vyjádřil snahu KSČM, „orientovat se pře-

devším na ty, jejichž objektivním zájmem je radikálně, tj. zásadním způsobem odstranit kořeny současné sociální nespravedlnosti, na námezdně pracující, zejména na dělníky“.³⁵

Voleb v roce 1996 se tedy hodlaly zúčastnit čtyři subjekty, které je možno označit za komunistické či postkomunistické strany, přičemž SDL a LB se částečně snažily o politiku typu maďarských či polských postkomunistických stran (rozdíly bychom však našli v zahraniční politice), SČK se vracela k předlistopadové KSČ a KSČM prosazovala specifickou politickou linii, kdy sice akceptovala řadu společenských změn, avšak praktické politické kroky její politiku často přibližovaly k levému okraji politického spektra.

Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ) byla po relativním volebním úspěchu také zasažena vnitřními spory. Na II. sjezdu strany, konaném 18. 7. 1992, se skupina poslanců strany postavila proti vedení Miroslava Sládka (někteří delegáti však ani nebyli vpuštěni na jednání³⁶), což bylo zastánci „sládkovského“ křídla označeno jako „pokus rozložit stranu zevnitř“.³⁷ Po přesvědčivém vítězství Miroslava Sládka opustila SPR-RSČ většina poslanců.³⁸ Další sjezd republikánů se uskutečnil v roce 1994; byly přijaty nové stanovy a „Program Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa k obnově naší země a jejímu ekonomickému, kulturnímu i politickému povznesení“. Ve stanovách se SPR-RSČ označuje za „pravicovou politickou stranu, která přímo navazuje na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (...), usiluje o to, aby Česká republika byla demokratickým, humánním, silným a ekonomicky prosperujícím státem s parlamentním pluralitním politickým systémem a republikánským státním zřízením“.³⁹ Mediální pozornost však Republikáni získali několika aférami: mj. problematiku demonstrací k výročí 28. října v roce 1994 či šířením letáků s údajnou dohodou německé vlády a sudetoněmeckého landsmanšaftu v roce 1995.⁴⁰

Po relativním volebním úspěchu z roku 1992 (3,77%) se transformovalo Hnutí důchodců za životní jistoty (registrace provedena 11. 5. 1994) v politickou stranu s názvem *Důchodci za životní jistoty (DŽJ)*. Ve stanovách, schválených dne 7. 4. 1994, bylo jako programový cíl DŽJ stanoveno „prosazování a obhajoba oprávněných požadavků a sociálních jistot důchodců a ohrožených vrstev obyvatelstva“.⁴¹ Před volbami se strana spojila s Českým svazem žen, jehož členky umístilo DŽJ na své kandidátky. Kvůli samostatné kandidatuře byli DŽJ ve volební kampani před parlamentními volbami v roce 1996 obviněni předsedou ČSSD Milošem Zemanem z tříštění opozičních sil.

Na pravici politického spektra se objevil po registraci Ministerstvem vnitra 7. 3. 1994 nový subjekt s názvem *Demokratická unie (DEU)*, jejíž ustavující sněm proběhl 18. 6. 1994. Strana pod vedením A. Hromádkové prosazovala podle vlastní interpretace antikomunistickou politiku napravo od stran vládní koalice, v preferencích však nepřekračovala hranici 3%.

Ostatní strany a hnutí hrály ve volební období 1992–1996 pouze marginální roli⁴². Přesto byl před volbami 1996 počet subjektů, které bylo možné podle různých kritérií⁴³ označit za relevantní, značný. Přeskupování stran bylo ve volebním období 1992–1996 vedeno – kromě osobních sporů – především snahou zvýšit šance ke vstupu do parlamentu. Výjimkou bylo štěpení KSČM, které proběhlo spíše

na ideové bázi.⁴⁴ Skutečný politický význam jednotlivých stran měly potvrdit nadcházející volby, jejichž zásadní význam pro konstituování stranického systému v ČR byl tedy i v tomto ohledu zřejmý. Volební kampaň představovala střet politických stylů, koncepcí i programů bez dominujícího tématu. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996 také skutečně vyjasnily rozložení politických sil v ČR. Z šestnácti kandidujících subjektů se jich do parlamentu dostalo jen šest: ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, SPR-RSČ a ODA. Mimo parlamentní scénu byla vytlačena řada politických stran, které doposud parlamentní zastoupení měly, ačkoliv tato skutečnost již dlouhodobě neodpovídala jejich skutečné podpoře ze strany voličů. Volby v roce 1996 tak v mnoha směrech znamenaly dotvoření a stabilizaci českého systému politických stran.

Poznámky:

1. Fiala, Petr, Mareš, Miroslav: *Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992)*. Politologický časopis 1/97, s. 194 – 126.
2. Tamtéž, s. 105.
3. K ustavení druhé komory Parlamentu České republiky – Senátu, ve sledovaném období nedošlo. Volby do této komory se konaly až v listopadu 1996.
4. Fiala, Mareš (1997), s. 121.
5. Např. již v prosinci 1992 by podle výzkumu IVVM získalo HSD-SMS 2% hlasů, LSU 4%. Rendlová, Eliška (zpracovala): *IVVM: Volební preference v únoru 1996*. Praha 1996, nestr. (z tohoto pramene jsou převzaty i další údaje o preferencích stran v této části článku, proto jej nebudeme nadále v citacích uvádět, pouze v závorce uvedeme zkratku IVVM. Podobně i Rendlová, Eliška (zpracovala): *IVVM: Volební preference počátkem května 1996*. Praha 1996, str. 2.).
6. Změny v síle poslaneckých klubů v českém parlamentu podrobně zachycuje následující tab., převzatá z článku Petra Kopeckého, Pavla Hubáčka a Petra Plecitého: *Politické strany v českém Parlamentu (1992–1996): organizace, chování a vliv*. Sociologický časopis 4/1996, str. 442.

Politické strany v Poslanecké sněmovně 1992 – 1996

(I. volební období ČR)

Strany uvedené kurzívou jsou strany, které nefigurovaly na kandidátce voleb 1992
Počet poslanců klubů je uveden vždy k prvnímu dni v daném měsíci.

Strany	VII. 1992	I. 1993	I. 1994	I. 1995	I. 1996	V. 1996
ODS	66	66	66	65	66	72
ODA	14	14	15	17	16	16
KDS ^a	10	10	10	10	6	–
KDU – ČSL	15	15	15	16	24	24
LB	35	35	35	24	23	23
KSČM ^b	–	–	–	10	10	10
ČSSD	16	16	18	21	24	23
LSU	16	14	13	–	–	–
HSD – SMS	14	14	7	–	–	–
HSD-MS ^c	–	–	8	–	–	–
ČMUS ^d	–	–	–	15	15	15
LSNS ^e	–	5	5	5	6	6
SPR – RSČ	14	11	8	6	5	5
nezařazení	–	–	–	11	5	7

^{a)} v květnu 1995 se klub KDS rozštěpil; klub KDS 1 vstoupil v září 1995 do KDU – ČSL a „původní“ klub KDS se v březnu 1996 intergoval do klubu ODS.

^{b)} klub se v lednu 1994 odštěpil od klubu LB.

^{c)} klub se v lednu 1993 odštěpil od HSD – SMS; v únoru 1994 se přejmenoval na ČMSS (Českomoravská strana středu).

^{d)} klub vznikl v prosinci 1994 sloučením klubů LSU a ČMSS.

^{e)} v listopadu 1992 byl klub založen třemi poslanci SPR – RSC a dvěma z LSU; vystřídal různé názvy, od června 1993 klub LSNS; od února 1996 ONAH (Občanské národní hnutí).

Pozn. Fiala, Mareš: Název této přehledné tabulky bohužel zcela nereflexuje skutečnost, protože se vztahuje pouze na politické strany, které měly vlastní poslanecké kluby. Někteří poslanci nebyli členy strany, v jejímž poslaneckém klubu byli zařazeni (např. poslanci klubu ONAH nebyli členy hnutí, ve sněmovně krátkou dobu před vystoupením ze strany působili i členové DSP či SDL). Někteří z nezařazených poslanců byli navíc členy politických stran (HSMS – MNSj). Již v úvodu jsme však zmínili, že definice parlamentní strany je v polistopadových podmínkách v ČR mimořádně obtížná. Přehled přestupů poslanců viz též Souhrn přestupů poslanců. Parlament 5/1996, příloha, str. VI.

7. Zde je nutné zdůraznit, že integrační procesy v této části spektra často zahrnovaly parlamentní i mimoparlamentní subjekty, a proto zde není striktní oddělování parlamentních a mimoparlamentních stran žádoucí.
8. ODS přešla podle IVVM 55% voličů OF z roku 1990. Hampl, Stanislav, Herzmann, Jan (zpracovali): *Tisková informace IVVM: Volby '92*. Praha 1993, str. 12. Podle agentury STEM ještě v dubnu 1996 41% voličů OF podporovalo ODS. *Za zrcadlem volebních preferencí, STEM*. Trendy 4 – 1996. str. 7.
9. *Politický program ODS* (propagační materiál ODS), místo vydání neuvedeno nedat., str. 2.
10. Srv. *Smlouva o procesu integrace mezi ODS a KDS (KAN)*.
11. V důsledku nesouhlasu spojení KDS s ODS odmítl již dojednanou integraci s KDS Klub angažovaných nestraníků.
12. *Volební program ODA 1996: Dál na cestě ke svobodné společnosti (smlouva pro budoucnost)*.
13. KSU se přihlásila k sociálně orientované křesťanské politice; význam strany však byl po celou dobu její existence minimální.
14. Srv. Koudelka, Zdeněk: *Komunální volby 1994*. Politologický časopis 1/1995, str. 62–67.
15. *Projev předsedy na sjezdu, Brno 30. září 1995* (interní materiál KDU-ČSL). Místo vydání neuvedeno, nedat., str. 9.
16. *Východiska politiky KDU-ČSL (interní materiál KDU-ČSL)*. Místo vydání neuvedeno, nedat., str. 1.
17. *Průvodce politikou KDU-ČSL: Volební program 1996: Klidná síla – jistota, bezpečí*, Místo vydání neuvedeno nedat.
18. Často citovaným výrokiem, který dokládá toto tvrzení, je Zemanova snaha „jít vládě po krku“.
19. Růst vlivu ČSSD zapříčinil v roce 1993 i rozložení a zánik *Demokratické strany práce*, jejíž tři zástupci se dostali do ČNR na kandidátce HSD-SMS.
20. Viz Novotný, Oto: *Pragmatický posun aneb k volební a politické strategii ČSSD (diskusní materiál)* (interní materiál ČSSD). Místo vydání neuvedeno, nedat.
21. Volební úspěch sociální demokracie přitom nebyl způsoben krystalizací politického profilu voličů, založeném na identifikaci vlastní sociální skupiny (dělníků) s politickou

stranou. Tato identifikace se uskutečnila na pravici, kdy se vyšší společenské třídy identifikovaly s pravicovými stranami. Viz Matějů, Petr, Řeháková, Blanka: *Turning Left or Class Realignment?* (Pracovní text výzkumného projektu Sociální trendy). Praha 1996, str. 44–46.

22. *Volební program České strany sociálně demokratické „Lidskost proti sobectví“*. Místo vydání neuvedeno nedat.
23. Svobodní demokraté byl nový název pro Občanské hnutí. Volby v roce 1992 znamenaly pro OH neúspěch, protože se nedostalo do žádné z komor parlamentu. Ve dnech 3. – 4. října 1992 schválil sněm OH přeměnu na liberální politickou stranu se zachováním názvu a zrušením institutu volného členství (bližší viz *Usnesení 3. sněmu OH*. Inforum 32/1992, str. 1). OH rozhodlo v říjnu 1993 o změně názvu na Svobodní demokraté, což Ministerstvo vnitra zaregistrovalo 10. 1. 1994. Nízké volební preference přivedly Svobodné demokraty v létě 1995 k jednáním s LSNS.
24. *Svobodní demokraté – Liberální strana národně sociální: Stanovy strany*. Místo vydání neuvedeno 1995, str. 2.
25. Rozhovor autorů s bývalým předsedou poslaneckého klubu ONAH ing. Štěrbou dne 16. 10. 1997.
26. Předseda SPŽR Rudolf Baránek však způsobil předvolební skandál, když do svého soukromého hotelu odmítl vpuštět Romy. V důsledku toho byl odsunut na nevolitelné místo na kandidátce. Srv. *Usnesení Ustřední rady SD-LSNS z 22. 3. 1996*. Zítřek 4/1996, str. 4.
27. Strana zelených však v průběhu volebního období ztratila parlamentní zastoupení, protože všichni její poslanci přestoupili do jiných stran. Někdejší předseda SZ J. Vlček, který se snažil o co nejužší spolupráci se sociální demokracií, rezignoval 7. 10. 1995 na svou funkci a vstoupil 1. 11. 1995 do poslaneckého klubu ČSSD. Strana zelených se voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996 nezúčastnila, protože nezaplátila volební kauci. Ve volbách pak podpořila ČMUS. Ve volebním programu se snažila opustit čistě ekologické problémy a částečně se zaměřila na některá další „postmoderní“ témata (svazky homosexuálů, feminismus), i když nikoliv v té míře, jako ekologické strany v západní Evropě. Blíže o programu SZ viz Fiala, Petr, Mareš, Miroslav: *Politika životního prostředí a politické strany v ČR*. Politologický časopis 1/1997, str. 3 – 38.
28. Moravská národní strana si s ohledem na podobnost druhé části zkratky HSMS – MNSj přidala druhou část názvu – Hnutí slezskomoravského sjednocení, takže její zkratka byla MNS – HSMS. Na kandidátce MNS – HSMS se v roce 1996 nacházeli i členové bezvýznamné *Strany moravského venkova*.
29. Nejvýznamnější shrnutí těchto postojů lze nalézt v materiálu Jiřího Svobody *Strana na rozcestí*, Naše Pravda 9/1993, str. 2. Zde je však publikována pouze zkrácená verze celé zprávy.
30. *Deklarace názorového proudu KSČM „Za socialismus“*. Naše pravda 4/1993, str. 4.
31. Viz *Zpráva komise pro vyhodnocení vnitrostranické diskuse*. In Dokumenty III. sjezdu KSČM, (interní materiál KSČM), místo vydání neuvedeno, nedat.
32. S tímto krokem následně nesouhlasil dosavadní předseda Demokratické levice Lothar Indruch, který jej označil za odporující stanovám, a v soudním sporu požadoval na Ministerstvu vnitra, aby registraci SDL zrušilo. Soudní spor nebyl do konce námi sledovaného období vyřešen. Indruchova skupina bývalé Demokratické levice však pokračovala v činnosti v podstatě právně neexistujícího subjektu a na rozdíl od jiných subjektů na levici politického spektra neodmítala spolupráci s KSČM (srv. *Prohlášení celostátního výboru Demokratické levice ČR z 12. 2. 1994*. Zpravodaj – občasník Demokratické levice 1/1994.
33. KSČM přitom obvinila Levý blok z odcizení názvu původní koalice DL ČSFR a LB z roku 1992. V důsledku nechoty SDL a strany LB spolupracovat s KSČM a nejasností

- ohledně ustavení SDL bylo 3. května 1994 na zasedání Rady Levého bloku rozhodnuto ukončit její činnost.
34. *Strana československých komunistů: Dokumenty 18. sjezdu*, Praha 1996, str. 3.
  35. *Politická deklaráce IV. sjezdu KSČM*. In IV. sjezd KSČM: Liberec 2. prosince 1995, (interní materiál KSČM), místo vydání neuvedeno, nedat., str. 100.
  36. Podle Miroslava Sládka však byli tito lidé odmítnuti řádným hlasováním delegátů, neboť nebyli řádně zvoleni svými organizacemi. Blíže viz Sládek, Miroslav: *Znamení doby*. Místo vydání neuvedeno, 1994, str. 60.
  37. Srv. např. Pěkný, Petr: *Udělejme si mezi sebou pořádek*. *Republika* 34/1992.
  38. V závěru volebního období tvořilo klub SPR-RSČ v PS PČR místo původních čtrnácti pět členů. Poslanci, kteří ze SPR-RSČ odešli, však na rozdíl od předchozího volebního období nezakládali nová politická seskupení, ale hledali uplatnění v již existujících poslaneckých klubech.
  39. *Stanovy Sdružení pro Republiku – Republikánské strany Československa*, místo vydání neuvedeno, 1994, str. 2.
  40. Strana sama se od šíření tohoto materiálu distancovala. Trestně stíhán za ně byl tajemník SPR-RSČ Jan Vik.
  41. *Stanovy politické strany Důchodci za životní jistoty*, místo vydání neuvedeno, 1994, str. 1
  42. Tamtéž
  43. Srv. Fiala, Mareš (1997), str. 105.
  44. Ve volbách přitom obě „reformní strany“ LB a SDL neuspěly.